

ČESKÝ ANARCHISMUS 1890-1925

Studie a prameny
k dějinám myšlení
v českých zemích

Svazek 1

Ukázky vybral, uspořádal a studii napsal
Václav Tomek

Filosofia

Ant. Prav. Kalina:

PLAIDOYER ANARCHIE.

„Pokrokové Listy“ a neodvislí socialisté.

„Filosofie“, učení, idea a taktika anarchie.

Manifest anarchistů českých r. 1896.

Dodatek

MANIFEST ANARCHISTŮ ČESKÝCH! 1896

Zapuzení byvše sociální demokracií českou z její politické organizace, jak jejími usnešeními, tak i skutečným chováním se jejich přívrženců vůči nám, stavíme se vedle ní, jako samostatný proud, s vlastními a rozdílnými zásadami.

Nutnost samostatného vystoupení našeho má svůj původ i v usnešeních mezinárodních dělnických kongresů, jimiž byly všechny dělnické organizace — neuznávající a odporující zásadě boje po dosažení politické moci proletariátu ve státě — vyloučeny.

Hlavně však rozdílnost snah a po našem názoru nevhodnost taktiky sociálně demokratické, ze které vytušujeme předzvěst uvážnutí na pouhé reformační maloměstácké politice, nás k tomu donutila.

Jsme přesvědčeni, že politická organizace proletariátu ve státě nevyvede proletariát z ponižující odvislosti hospodářské od kapitalismu a z hnusného otrockého poměru, v jakém se tentýž dnes nalézá ku autoritě vládní a státní, an politická práva nejsou než pojišťujícím ventilem, jímž držitelé moci hospodářské korigují nespokojenost mas proti svému nespravedlivému hospodářství vykořisťovacímu. A vždy, kdy proletariát snaží se svých politických práv nebo tak zvaných svobod využítí pro své třídní zájmy, použijí držitelé moci hospodářské státní autority a výmínečných opatření; proto máme pevně vědomí, že pokud potrvá dnešní hospodářské zřízení, nelze emancipaci vydeděných dosáhnouti a politické akce strany sociálně demokratické budiž zbytečnou a škodlivou iluzí o možnosti

dosažení třídní emancipace proletariátu užitím a vymáháním politických práv.

Chceme též využít, pokud dnešní společenský stav spouští na autoritě uzákoněné moci a soukromém vlastnictví výrobních prostředků a přírodních statků potrav, volnost slova, tisku a shromáždění; avšak organizovati se za účelem dosažení těchto prostředků, jež možno v případě tom, kdy využívány jsou proti držitelům moci, těmito vyzvednouti, je práci neplodnou a škoda námahy, času a peněz, jež proletariát zde vynakládá.

Mimo to hrozí proletariátu politické akce sociální demokracie připraviti ho o veškeré individuální svobody tím, že proti autoritě dnešního státu a kapitalismu postavena idea socialistického státu kolektivistického, a tak odvislost hospodářskou, politickou a kulturní, vyplývající z dnešních poměrů, proměníti hledí v ponižující odvislost individuální na státě socialistickém.

V domáhání se všeobecného práva hlasovacího vidíme otupování revolučních snah proletariátu, vedoucí k slepé spolehlivosti na neplodný parlamentarismus; jakož i prosterování zmíněných sociálně státních snah sociální demokracie, a zavrhuje boj k jeho dosažení směřující jako nevhodný prostředek stírající individuálnost, sebevědomí a samostatnost jedinců.

V odborných organizacích snažiti se budeme, aby puštěny byly ze zřetele úzkoprsé snahy po shodě mezi kapitálem a prací — co snahy za získání lepších podmínek pracovních a mzdových — a aby nastoupila zde zásada naprostého vymanění práce od kapitálu; snaha po samostatném vedení produkce a změny ze strany dělnictva. Jinak odborné hnutí vítáme jako utužující třídní solidaritu.

Snažiti se budeme organizovati masu ve vědomou masu. Dáváme přednost organizaci, vyrostlé z uznané potřeby k dosažení jistých zájmů, před zorganizovaným stádem hlasujícím, voděným a zneužívaným k osobním a demagogickým účelům politických žvanilů, kteří plují vždy po proudu a dělají koncese nevědomosti, jen aby za každou cenu mohli počítati mnoho — třeba prázdných hlav.

Přes všeliké tvrzení a výtky tak zvaných obezřelých spasitelů lidstva, že snaha naše, zrealizovati do života zásady naše, je ukvapenou a že nutno počítati s poměry a tak dále, to jest přizpůsobiti se všeobecné bezhlavosti a bezduchosti, vynaložíme všechny své síly duší i vůle k provedení našich, život obrozujících zásad.

V kulturním snažení pracovati budeme pro vymanění vědy, učení i umění z jich kapitalistické odvislosti, která je těmto rovněž tak záhubná jako práci, což má v zápětí, že tyto snaží se zájmům kapitalistů sloužiti a ne, jak býti má, sloužiti samy sobě.

... [zbývající část původně zabavena cenzurou]!

Vidíme v kapitalistech celého světa cizopasníky, žijící a tyjící z práce a kultury lidstva. A proto pracujeme k vymanění lidu, k vymanění všech lidských jedinců tak, aby výsledky námahy jejich práce, bohatství hmotné a kulturní jen životu jich prospívaly.

U výchově uznáváme potřebu působiti k vzniku silných, nezlomných charakterů, k samostatnosti individuální, aby zamezili jsme tak možnost závislosti na autoritě, příčinou jejíž je duševní slabost potlačených.

Svobodu vidíme jen, kde není autorit — v anarchii; a máme za to, že národy ani jedinci v této nezanikají. Naopak zanikají dnes v uzákoněném útisku. Není nám tudíž ani kolektivismus aneb komunismus státní, který je cílem sociální demokracie, nijak východištěm svobody a jako zavrhuje akce, směřující k jejich přivodění, tak zavrhuje tyto z přesvědčení, poněvadž namířeny jsou k potlačení a setření vši svobody individua, kterou my považujeme za jediný impuls života.

Vyslovení našich zásad jest krátké, stručné — a poněvadž přesvědčení jsme, že žádné nápravy trvalé, cenné v poměru mezi vyděněnými a majetnými se nedocílí, pracujeme k přeměně společenského dnešního řádu jako je-

(1) Zbývající část manifestu otiskána podle úplného znění v listu *Kommuna* v r. 1907.

diného prostředku ku zavedení sociální rovnosti a svobody — z nichž zpět nikdy neustoupíme.

I. Neuznávajíc právních norem soukromého vlastnictví přírodních statků a výrobních prostředků historicky, hlavně však z příčin, že jsou prostředkem hospodářského vykořisťování a sociálního povržení nemajetných, působíme k tomu, aby přírodní statky a výrobní prostředky nebyly vlastnictvím nikoho, a byly tak každému jedinci, člověku k volné dispozici, k té možnosti, aby sobě nutné prostředky k své existenci, práci opatřiti mohl. Jsme pro volné seskupení se dle svobodné náklonnosti do volných společenstev — k účeli dosažení snazšího provedení záměrů a potřeb, na něž síly jedince nepostačují, aneb kde zvláštní výhody, morální neb hmotné, ze seskupení jedinčů pro tyto vyplývají — neboť jsme přesvědčeni, že soulad mezi lidmi nemůže nastati, jsou-li tito nuceně k sobě pouatáni, zvláště když dotyčné charaktery se k sobě nehodí.

II. Poznavše a přesvědčivše se, že vlády a stát jsou jedni z nejdůležitějších činitelů, kteří činí vykořisťování vydělných majetnými možným a bezpečným proti zásadám společenské svobody a rovnosti hospodářské, uznáváme nutnost změny jich a chceme význam a právomoc a výkonost jich naproti jedincům zredukovati uplatňováním zásad samosprávných, a dospěti tak v naprostou anarchii.

III. Jsouce nezvratně přesvědčeni, že emancipace proletariátu, kulturní a hospodářský pravidelný rozvoj lidstva, je bez uvedení v život prvních dvou zásad (I. a II.) naprosto nemožný, chceme radikálním snahám svým radikálně k životu pomáhati, působíce při tom ve výchově proletariátu k přeměně jeho v samostatné myslici, energické a silné jedince, neboť uznáváme, že nutnou podmínkou hmotné revoluce je revoluce duchová, pozůstávající v přeměně citění, rozumování a povahovosti revoltujících.

Nejsme revolucionářskými romantiky, ale také ne každodenně obědvajícími šosáky, kterým by přesvědčení a zásady poskytovaly vědnou látku pro pohodlnou diskusi. Nám revoluce není nic, než práce a opětné práce ve spěchu sociálního vyrovnání. Revoluce má státi se učením z potřeby a ne holého a pouhého násilí.

Víme zcela dobře, že přičítá se nám i spolupřine na atentátech našeho století, ale my nejsme z těch, kteří by ubohé oběti zoufalství nad křiklavými nespravedlnostmi společenskými odsuzovali, an tyto mají původ v přikře vyhraněných protivách nadprávi a bezprávi na žití jednotlivých společenských tříd.

Neuznáváme — jak samo sebou se rozumí — privileji národních ani plemenných, tím méně rodu neb privileji pohlaví, a pracujeme bez ohledu na státní a národní hranice a zájmy vlád na poli mezinárodního hospodářského a kulturního sblížení se veškerého lidstva, uznávajíc, že jen tak k svému vlastnímu prospěchu dobře činíme.

IV. Stavíme se mimo náboženskú učení, nebudeme žádnému z nich nadřozovati, an každé z nich má snahu po udržení konzervativních a zpátečnických názorů mravních a společenských a je záporom individuálního vyhranění.

Nemáme programu vyjádřeného, tím méně politického, a snažíme se jen svobody a vymanění z kapitalistického područí dosáhnouti.

Tolik viděli a cítili jsme povinnost říci bez apelu, vyžadující se pouze porozumění...

Manifest anarchistů českých!

1896.

Zapuzeni byvše sociální demokracii českou z její politické organizace, jak jejími usnešeními, tak i skutečným chováním se její přívržence všeličím, stavíme se vedle ní, jako samostatný proud, s vlastním a rozdílným zájmem.

Nutnost samostatného vystoupení našeho má svůj původ i v usnešení mezinárodních dělnických kongresů, jimiž byli všechny dělnické organizace — neuznávající a odporující zásadě boje po dosažení politické moci proletariátu, ve státě vyloučeny.

Hlavně však rozdílnost snah a po našem názoru nevyhovnost taktiky sociálně demokratické, ze které vytušujeme předzvěst úvaznutí na pouhé reformování ma-
toměšťské politice, nás k tomu donutila.

Jsme přesvědčeni, že politická organizace proletariátu ve státě nevyvede proletariát z ponižující odvislosti hospodářské od kapitalismu a z hmotného otro-

Antonín Pravoslav Kalina, Manifest anarchistů českých,
Volný duch, II., 1896, č. 1-2, s. 9-11; *Komuna* I., 1907,
č. 45, s. 2-4.

vláda jako vlada, násili jako násili. Jsme proti každému státu, proti každému Státu vůbec.

JSEM RAKUŠANEM

Několik výkřiků do plané věavy

...
Jsem Rakušanem. Jsem rakouským státním občanem a nechápu, proč bych dle sil svých měl dopomáhati k tomu, abych se mohl státi občanem nějakého státu českého nebo kteréhokoli jiného nového státu, jenž by se popřípadě utvořil na troskách starého.

* * *

Ohé, nejsme již dětmi z osmačtyřicátého! Konstituce nekonstituce, republika nebo monarchie: to již nejsou problémy národů. Koruna svatováclavská není v dómu hradčanském. To je lež. To je fantóm dr. Podlipného¹ a soudruhů. Koruna svatováclavská leží zakopána na tisíc metrů pod zemí: neboť to již nejsou problémy národů. Bůh vládl, kněží vládlí, králové vládlí, slechta vládla. Dneska vládne zlato. Ale *davy* ještě nevládlý: *to* je problémem národů a ten nesou do dvacátého věku, aby ho rozřešil a zahodil jako nepotřebný.

A potom nebudou již problémem vlády a státy. Ale *jediny a jeho vlastnictví*.² Pak se rozpomenou národové na jasnovidné hlavy minulosti, které pravily: Stát jako stát,

(1) Jan Podlipný, 1848–1914, advokát, politik, vůdčí představitel mladočechů, poslanec zemského sněmu, pražský primátor v letech 1897–1900. Pozn. V. T.

(2) *Jediny a jeho vlastnictví* — narážka na stejnojmennou práci Maxe Stürmera *Der Einzige und sein Eigentum* (1845). Viz pozn. k úkaze Pokrokové listy a neodvislí socialisté. Pozn. V. T.

* * *

Jsem proti Státu. Proto jaký by mělo účel podkopávati stát jeden ve prospěch státu druhého? Neříkejte, že by český stát byl lepší státu rakouského. Co znamenala by taková záměna v ohledu sociálním, který je základním, který musí býti upraven, aby *mohlo* být upraveno vše ostatní? Domnívá se někdo, že český kapitál hřeje a německý že studí? A není lhostejno, tyje-li z mozolů lidu Čech nebo Němec? Tomu lidu je to jisté jedno a tím, kdož jsou nuceni známezdniiti svoji duševní práci, tím je to také jedno. A je jisté jedno také tím, kdož chtějí cele a neztěněné žiti svůj život, potlačuje-li volné projevy jejich individuality vlada česká nebo německá. A jen o to, jen o to může se dneska jednati. Nikoli o nadvládu toho neb onoho kmene, nýbrž o nadvládu kapitálu a strážců kapitalistické společnosti s její morálkou, s jejím znehodnocením práce, s její opovržením vším, co není Zlato. Dokud zůstane kapitalistický systém kapitalistickým systémem, dotud bude nadvláda ve všech přítomných i budoucích státech stejná. Či má býti prvním činem českého státu socializace výroby?

* * *

A v ohledu národním, podřadném ovšem? Ideou státu rakouského je rovnoprávnost, ideou státu českého je násilí. Zdůvodňují: rovnoprávnost, úzkostlivá rovnoprávnost musí se státi životní otázkou Rakouska okamžitě, jakmile oba nejsilnější živly, germánský a slovanský, dovedou paralyzovati svůj vliv na vládu, jakmile vlada bude nucena stejně dávat i stejně bráti. To je ovšem otázkou oboustranné politické zdatnosti, a to otázkou mnohem těžší a vzhledem k té naší politické zdatnosti mnohem vzdálenější zdárného rozřešení. Nadto znamená rovnoprávnost v Rakousku pro případ, že by se všichni „hrdí šovení“ roz-

věsili pomalu po lucernách a osvícení živlové podali si ruce [...] dokonalý národnostní mír. A takový mír nikdy nemůže znamenati český stát. Ten znamená násilí, násilí na německé menšině, jako znamená ruská knuta násilí na Polácích, koruna svatoštěpánská násilí na Slovácích a sedmihradských Němcích, pikhaubna násilí na Polácích atd. To by bylo ovšem oprávněnou, krásnou a historicky příkladnou pomstou dle rozumu našich hrdých idiotů... chtěl jsem říci šovenů, nebyl by tím však docílen klid v zemi, klid nutný ke kulturní práci a k mezinárodní soutěži duchů, která je konečně největší národní povinností.

* * *

Jsou ovšem v Čechách dobří lidé, kteří si ten český stát dobře představují. Realisté realisticky, pokrokaři pokrokařsky, národní „dělníci“ podle nějakého ideálu jako jejich program problematického, ano jsou i sociální demokraté v redakci Práva lidu, kteří si ho představují socialisticky. Té prostosrdečnosti! Dejme však tomu, že by český stát *mohl být* jiný států ostatních, *byl by* jim také skutečně? To je trvám na prstech spočítatelné: byl by feudálně-klerikálně-mladočeským, popřípadě feudálně-klerikálně-radikálním. Ta záměna zní snad absurdně, ale: český mamešťák je pořád stejný.

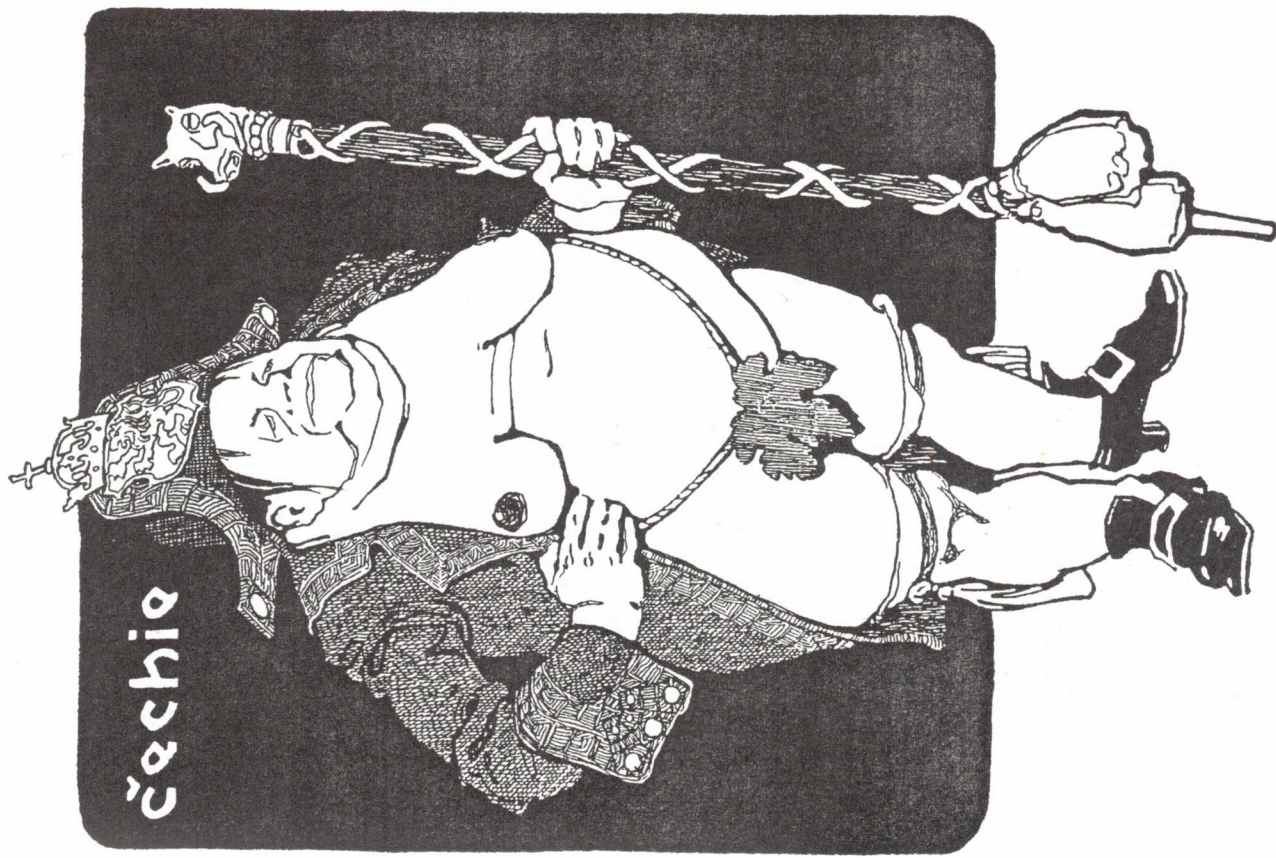
* * *

...

* * *

A proto kašlu na všechna státní práva. Proto jsem Ra-kušanem. Nepotřebuji nového státu, jsem-li již v jednom státě a musím-li vůbec ve státě být. Notabene, když ten nový byl by horší starého!

* * *

Kde by byla česká politika, kde bychom byli možná kulturně, nebýt toho vysilujícího a všechnu energii stravujícího šermování s neujasněným pojmem, nebýt toho kolísání mezi velkohubým radikalismem a poddajnou zoufalostí! Kdyby se bylo loajálně pracovalo v mezích existujícího státního útvaru. O tom měli by přemýšlet také ti čeští sociální demokraté, kteří jsou dnes pro to bezobsažné slovíčko svého programu „autonomie národů“ naklonění diví se na české státní právo jako na věc, pro kterou by se mohli v daném případě angažovat, a tak schválně celou českou donkichotiádu a z efemérních taktických důvodů nepřímou odhodit nesmířitelnou svou pozici ku kapitalistickému státu.

* * *

Mně je to vše tak jasné, a zdá se mi, že cesta pro ty, kdož jsou vůbec proti každé státní myšlence, i proti té samospatitelné sociálně demokratické, je nezvratně dána. Není to žádná pohodlná pasivita, nýbrž musí to být činná a nadšená snaha, aby dnešní stát vůbec uzrál, aby se přerušil v nejlepších vrstevnických hlavách a pak vůbec v největším možném počtu. A potom aby evangelické pro nás slovo Nietzscheho „tak málo Státu jak jen možno“³ mohlo být vnášeno až i v jádro té budoucí socialistické společnosti a socialistického státu.

* * *

...

S. (S. K. Neumann), Jsem Rakušanem, *Nový kult.* II., 1899, č. 5, s. 138-141.

(3) *Friedrich Nietzsche*, 1844-1900, viz pozn. k ukázce Co jsme? Slova o státu jsou citována z Nietzscheho eseje *Pohled na stát*. Pozn. V. T.

K DĚJINNÉMU MATERIALISMU SOCIÁLNÍCH DEMOKRATŮ

Když jsem byl ještě školákem, četl jsem knihu, v níž byla dokazována všemohoucnost boží. Vyskytující se ve mne pochyby byly touto četbou skoro rozplašeny, když tu autor vyzýval na konec k bohulibému životu poukazuje, jak bůh moci své všemohoucnosti strašlivě může trestati. To mne zarazilo! — Přemýšlel jsem! — Máme vésti život bohulibý proto, poněvadž trestu všemohoucího boha nelze nám uniknouti; proč tedy bůh svou všemohoucností neučiní, rozumoval jsem, aby všichni lidé byli dobří?

Vždyť bez vůle boží ani vlas z hlavy nespadne! On jest vševědoucí a všemohoucí, on ví jakými jsme a chceme-li, můžeme způsobiti, abychom nebyli takovými! Proč tedy nám hrozí tresty, peklem? A jsme-li špatnými, proč tomu dopouští ve své všemohoucnosti, my proti jeho vůli jsme přec jen ubohými červíky!?

Proti tomu, co bůh určil, nemohu pranic dělat, nemohu tedy způsobit, aby můj život byl bohulibý, a výzva autora zmíněné knihy ztratila u mne kredit! Rezultát pak dalšího rozumování byl, že jsem knihou rozhněván mrštil o zem. Bác!!

Tato epizoda z mého dětství mě napadla, když Engelse čta, zabourilo celé moje nitro proti jeho dějinné filosofii. — Překvapila mne příbuznost myšlenkového pochodu tohoto bodrého teologa a pana Marx-Engelse! Všemohoucnost osudu určeného dějinami dle Marx-Engelse a

(1) *Karel Marx, Bedřich Engels* — viz pozn. k ukázce O kolektivismu. Pozn. V. T.